

SEMSÁG Tibor

Semmissé hazudott távolság

(Halmi Tibor: *Utolsó csatlakozás. FISZ-Apokrif Könyvek, 2019*)

Meglehetősen kimunkált kötet Halmi Tibor *Utolsó csatlakozás* című lírai debütje, amely a huszadik század végi magyar költészetnek a klasszikus modernség esztétizált versformáit mérsékelten depoetizáló verselési hagyományát folytatja, megtartva a zárt, egységes vers egész eszményét, a posztmodern vagy neo-avantgárd verselésre jellemző nyelvi játékok és nyelvi reflexiók, valamint dekonstruktív eljárások alkalmazása nélkül.

Kimunkáltság alatt azt értem, hogy a kötet verseiben egy homogénnek tekinthető, józan hang szólal meg, amely általában a történéseket különösebb érzelmi felindultság nélkül, távolságtartóan regisztrálja, s ez egy folyton arányosan építkező, meglepő váltásokat nélkülöző poétikát eredményez. A távolságtartó regisztráció azonban nem jelent teljes szenvtelenséget, érzelemmentességet, inkább csupán arról van szó, hogy a tudatos figyelem fenntartása valamivel fontosabb ebben a költészetben, mint a szenzibilitás. Ezt az imént említett tulajdonságot tetten érhetjük abban is, hogy a kötet három egymástól elég jól elválasztható poétikai vonulata közül a személyes–vallomások vershelyzeteket megjelenítőkből van a legtöbb, tehát az objektivitásra törekvő megfigyelés ellenére a lírai én személyes élményei kitüntetett helyet követelnek maguknak ebben a verseskönyvben.

A kötet élére kerültek azok a költemények, amelyek a már szóba hozott verscsoporttal szemben másfajta érdeklődést mutatnak. „Kultúrtörténeti kavalkád” bontakozik ki a szemünk előtt, ahol a fikatív történetmondás, a történelmi tények és az adott korszakot meghatározó hiedelmek, babonák a vers szövegében fonódnak egybe, kifejezetten izgalmas költészetet produkálva. Nietzsche, a filozófia kultikus alakjaként jelenik meg két versben. Az egyikben tanítványt keres (*Nietzsche tanítványai — capriccio*), a másikban egy magyar filozófustanonc szeretne tanítványául szegődni, de az felsül, mert nem ért a zenéhez. (*Magasabb távlat*) Ezeknek a verseknek van egy közös, karneváli jegyük, mindegyikben felvonulnak a megidézett korszak és egyben a felvázolt milió szereplői, attribútumai, transzparenciaszerűen felmutatva az őket körülvevő kultúra gazdagságát, s ezeket a költeményeket némelyik esetben olyan nyelvi jelekkel látja el a versek (el)beszélője, amelyek az anekdoták irodalmi és szóbeli hagyományára utalnak. „[A]zt mondják, pestis járja az

utkákat, / bódultan benéz kutyáink segglyukába, / és sorra jegyzi a tavalyi év / terményekkel telt pincesorait [...]” — ezekkel a sorokkal indul *A pestis* című vers. (18) A másik példám a már említett *Nietzsche tanítványai — capriccio* című vers kezdete: „Szegénynek bothallása volt. / Ő lett volna az első nyugati mércevel / mérhető magyar filozófus, / ha a sors úgy hozza, / hogy ez a sokoldalúan pallérozott hungarus / ért a zenéhez. // Holott azt beszélük, Nietzschehez, / nem sokkal azután, hogy / egyre súlyosbodó betegségére hivatkozva / otthagya a bázeli katedrát, / hogy önszántából / egy svájci idegszanatóriumba költözzön, / egy Bécsben élő magyar férfi ment látogatónak / azzal a nem titkolt szándékkal, / hogy filozófiát tanuljon a mestertől.” (37)

A kultúrtörténeti poémák és a személyes, többnyire a városi kultúrába való beilleszkedés nehézségeiről szóló költemények mellett a harmadik költői réteget egy, a másik két poétikai tendencia narratív technikáitól eltérő versformában megírt művek, a haikus képviselik. Csak néhány található belőlük elszórva a könyvben, és érezhetően az a szerepük, hogy oldják a hosszabb és fajsúlyosabb szövegek nehezebb témáit. De ez nem azt jelenti, hogy valami egészen másról szólnának, mint a többi vers. Érezhető, hogy a kötetkompozíció szerkesztése során törekedtek arra, hogy mindhárom verstípus rájótson a másikra valamilyen módon. A »se isten, se istenek« című haiku a két Nietzsche-versre játszik rá: „Nietzsche bajszán / a légy szarik igazán / csak az egészre”. (33) A *Talajmunka a második évezredben* pedig az azt megelőző *Mindig kényelmetlen* címűre, amelyben egy szerelmespár horvátországi nyaralása képezi a vers keretét, s a tenger a kapcsolati problémák, illetve az emberi kisszerűség szimbólumává válik. Így hangzik a hosszú vers egy részlete: „A víz miatt volt, / hogy feszült voltam és ingerült, / hogy nem szólhattál hozzám, / folyton kompenzáltalak szeretkezéssel, / érintésekkel, apró gesztusokkal, halk / szavakkal a sötétben, elalvás előtt, / hogy nem voltunk nagyszerűek együtt, / csak átlagosak, vasúti őrbódé / a lemenő napban, szürkén, üresen, / mérföldekre mindentől.” (76) Így a haiku: „A tengert mondd ma / milyen színű papírból / hajtogatod ki”. (78)

A kötet első felében helyet kapott kultúrtörténeti témákat és toposzokat játékba hozó versek közt akad olyan, amelyik a személyesebb hangvétellő művekkel rokonítható (például az *Iguanadon-hasonlat*), s ezen versek között szerepel a *Pogány imádat*, amely kakukktojásnak számít, vagyis inkább számíthatna, ha a borozós összejövetelet egyfajta visszafogott szentimentalizmussal „megéneklő” sorok közt ne lennének szintén Nietzsche és Jean-Paul Sartre-ra, mint a bölcsészmielő kultivált alakjaira való utalások: „a bort majd egy hipermarketből, / a kaja nem fontos, azt úgyis hozunk magunkkal. / megint annyi mindent feláldoztam / a normális életemből, hogy itt legyenek. / még tegnap elhatároztuk, / hogy Nietzsche bajszánál kezdjük a dolgot, / aztán folyamatosan / egy szerpentin felé haladva / jutunk el Sartre szeméig”. (27) A három különböző költői réteg egymásra vonatkozásai, egymásba íródásai azt a képzetet erősítik fel, hogy egy homogénnek felfogható költői hang beszél hozzánk, olvasókhöz.

A lírai én önmagát és közösségi élményeit megjelenítő versei úgy hatnak, mint egy nevelődéstörténet különböző darabkái, ahol az egyszerre társadalmi és kulturális értelemben vehető integráció a tét, de a versek nem a történet teljes folyamatának végigkövetésére, hanem a pillanatnyi állapotoknak, egyszeri eseményeknek a rögzítésére fókuszálnak. Korábban említettem a tengert, amely a *Mindig kényelmetlen* című versben nem csupán a környezet részeként íródik meg, hanem többletjelentést hordozó alakzattá válik. Többféle vershelyzettel találkozunk a kötet második felében, de ha van egy kiemelkedő szimbóluma a könyvnek, akkor az a pályaudvar, illetve a megálló és a hozzá tartozó várakozás állapota, ami a *Mellettünk szóló érvek* című versciklus majdnem mindegyik szövegében megtalálható valamilyen formában. A *Melyik* című vers egyik szöveghelyén „elárulja magát” a versek beszélője, metapoétikus helyzetbe hozza a szóban forgó poétikai elemet: „Melyik szó képes / visszaadni az üres megállókat, / amiken átfúj a szél, az ég / sötét abroszába kapaszkodó darukat / vagy a tétovázók elkalandozásait, / hogy legszívesebben / ismeretlen utakra kanyarodnának, / de ott van az esti rutin, a családjuk, az életük.” (54–55)

A várost mint a nevelődés színterét, az élmények gyűjtőhelyét bemutató versek sora végül a kötet címadó *Az utolsó csatlakozásban* kulminál, amelynek a szövege még a szokásosnál is jobban épít a narratív technikára, egy teljes éjszakai túra állomásait követi végig. Ez a csúcspont nem jelenti automatikusan, hogy ez lenne a legjobb a tárgyalt költemények közül. *A részvétlen körzet* című szöveget sikerültebbnek vélem, mert nem tartja magát olyan szigorúan egy esemény sor leírásához, hanem ügyes váltásokkal és olyan találó képekkel dolgozik, amelyek a városi érvényesülés mítoszát összetett módon mutatják be. A konkrét, szó szerinti város felé irányultság mellett a generációs örökséget is tematizálja a lírai én, valamint az is kiderül, vagy legalábbis megsejteti velünk azt is a vers szubjektuma, hogy a város egy szemfényvesztésre alkalmas, csalogató látkép: „Most nincs meg az az érzés, / mikor álomban, nagyon messziről, / mintha víz alól érkeznek meg, / és nem látom pontosan a / többiek arcát, hiába utaznak mellettem, / csak sejtem, hogy ők azok, velük / nevetek, de minden mozdulatomban / ott a bizonytalanság, mert mi van, ha idegenek, / és egyedül én kapkodok / meztelenül a vészfék után, / próbálok megállítani / az ellenkező irányba haladó gépet. // Nagypám vasutas volt, / tudta, hogyan működik egy váltó. / Mégis talán unta / a mozdonyok kattogását, a jövő-menést, / a kénytelen-kelletlen eltelt időt, / és talán unta azt is, hogy az / a szegényes, vidéki állomás, ami moccanatlan tűrte / a változatlant, számára fájdalmasan / az élet volt.” (65–66) Továbbá: „[...] a hegygerincen a távoli fények futása / a város, csupán egy kép, / a viszkető szemek nyugtalansága, / egy látvány, amit eltorzít / az izgalommal teli várakozás, a kapkodó lélegzet, / a legyintés, a lemondó sóhajtás.” (68)

A pályaudvarokon, buszmegállóknak való várakozás, az „üres időtöltés” toposza mint a kötet fő szervező eleme Fehér Renátó *Garázsmentet* című első kötetét juttatta eszembe, amely

már csak a címválasztás révén is rokonságba hozható az *Utolsó csatlakozással*, de az előzőleg idézett „nagypám vasutas volt” kezdetű verstömb is rokonítható például Fehér *Határsáv* című költeményének kezdetével: „Vasutasok és pedagógusok szerelme, / nemzedékeken át, / a nyugati határsáv egy rövid szakaszán. / Példának mindig szorgalmas munka, / örökségnek jobbra vezérlő kudarc, / mozgásképtelen gerincesség.”¹ A fő különbséget a két kötet között abban látom, hogy bár fel lehet fedezni a 20. század végének és a 21. század elejének magyar líráját nagyon meghatározó Petri György- és Kemény István-hatást Halmi poétikájában is, de referenciái ellenére a Halmi-versek sosem válnak igazán közéleti vagy társadalmi költészté. Legalábbis abban az értelemben, hogy habár egy fiatal felnőtt társadalmi és kulturális beilleszkedése a tét, mégsem a társadalmi rendszerekre való allúziók állnak leginkább a megfigyelő fókuszában, hanem az élmények és a hangulatok. Például: „Mikor elindulunk, / alattunk friss pázsit, / hallgatag mezők, / vagy épp a Boráros téri park / lombrengetege. / Bokrok hangtompítói közt / hangtalan

¹ FEHÉR Renátó: *Határsáv* = Uő: *Garázsmentet*, Magvető, Budapest, 7.

ásít a szegénység. / És rongyos, agyonszabott / ruhákba bújva megunt életek / róják köreik, / egyetlen szál cigarettát, ha talál-
nak” — így kezdődik a *Határok nélküli* című költemény. (70) Az arányosan szerkesztett versmondatok és klasszikusan szép képek a későmodern–újholdas poétikát idézik fel, azt a poétikai örökséget, amelyik sosem tért el túlzottan a hagyományos verselési modellektől, inkább mérsékelt változtatásokat eszközölt. Ennek a hagyománynak a kései, huszadik század végi fejleményeihez közelíthető valamennyire Halmi költészete — Takács Zsuzsa és Rakovszky Zsuzsa a prózai nyelvváltozatokból a korábbi időszakok poétikai konstrukcióihoz képest többet hasznosító verselésére gondolok itt elsősorban. Az *Egy hivatali délutánon* a bürokráciától való idegenkedés irodalmi toposzát írja újra: „és akkor itt vannak ezek / az emberek, milyen kétségbeejtő / és egyszerre megrendítően izgalmas / nézni őket, ahogy kávécsészét tesznek arrébb, / papírhegyekkel etetik a nyomtatót, / ahogy óránként tíz percre felállnak az asztaltól, [...] // majd belegebbedek az önzésbe, / hogy ne másé, hanem a magamé legyenek, / ne ezé a feladaté itt, előttem, ne / a telefonvonal finomra hangolt búgása / határozza meg, ki vagyok”. (49–50) Rakovszky *Egy kis fenyegetőzés* című költeményében szintén előkerülnek a hivatal jellegzetes tárgyai, valamint a hivatali gépezet elszemélytelenítő mechanizmusára is reflektál a vers: „Például milyen szép / egy iroda: a tárgyyszerű neonfény, / célratörő tárgyak! Papírhabon / jó széllel átkelő kávéspohár, / festékpárna — és főleg az írógép, / villámló köreinek rendszere, / az egyhelyben száguldó kattogás / nyugalma — és hogy nem tűr semmiféle / önkényt az ügymenet barokk tökélye, / az intrikák gazdag csipkéje meg / akár egy trónviszályé. Ott a sűrű / kapcsolatrendszer rácsai közé / beékelődve óhatatlanul / fontos lennék én is, vagy legalábbis / lennék; akár mint ellenzék, akár mint / szövetséges; de még a légies, / szélfúttá kívülállás is tömör, / komor súlyt és tartalmat nyerne”.²

Azt is a kötet erényének tartom, hogy néhány olyan vers is helyet kapott a könyvben, amelyik nem haiku, nem a kultúrtörténeti vonalba tartozó költemény, de nem is egészen olyan, mint a kötetet domináló, személyes hangvételű, általában városmegjelő referenciával és narratív technikával rendelkező vers, hanem ehhez a harmadik csoporthoz köthető, rövidebb szöveg. Ilyen például a *Mikor remeg*, amelynek a címválasztásával nem vagyok egészen kibékülve, de egyébként szép képek láncolatán keresztül általános megfogalmazásban járja körül azt az állapotot, ami a szövegek nagy részében kitüntetetté válik: „várakozás, / szelíd és pontos, / dühös és engedetlen, / makacs kényszerűség / horizontok híján, / kikötő a semmibe”. (79)

Nem vagyok meggyőződve arról, hogy valóban szükséges volt „kétszer befejezni” a könyvet. A már említett nagy vers, *Az utolsó csatlakozás* romantikus és elbizonytalanító vége után („[a] lány megcsókolt, / én visszacsókoltam, / majd felülkerekedtünk, szűk / utcák hosszú folyosóin mentünk, / már nem is tudom, merre”, 86) a *Most* egyfajta epilógusként is kezelhető, de ez esetben is olyan hatása van ennek a szerkezeti megoldás-

nak, mintha kétszer érne véget a kötet. Továbbá úgy látom, hogy a versekben megszólaló szubjektum barátságokat, párkapcsolatot és az urbánus kultúra viszontagságait regisztráló szándéka egy érett és nagyon egységes színvonalú munkát eredményezett, de közben hiányoltam az ütközéspontokat; azokat a pillanatokot, amikor ennek a nevelődésnek és egyben a közösségi színtereknek a fonákságaira, összetett, ellentmondásos szerkezetükre is több fény derülhetett volna. Úgy tűnik, hogy ennek a kötetnek nagyrészt az volt a tétje, hogy a beszélő individuuum képes-e rekonstruálni ezeket az egyszeri és kitüntetett eseményeket, és a több nézőpontú megjelenítés még várta magára.

BALÁZS Imre József

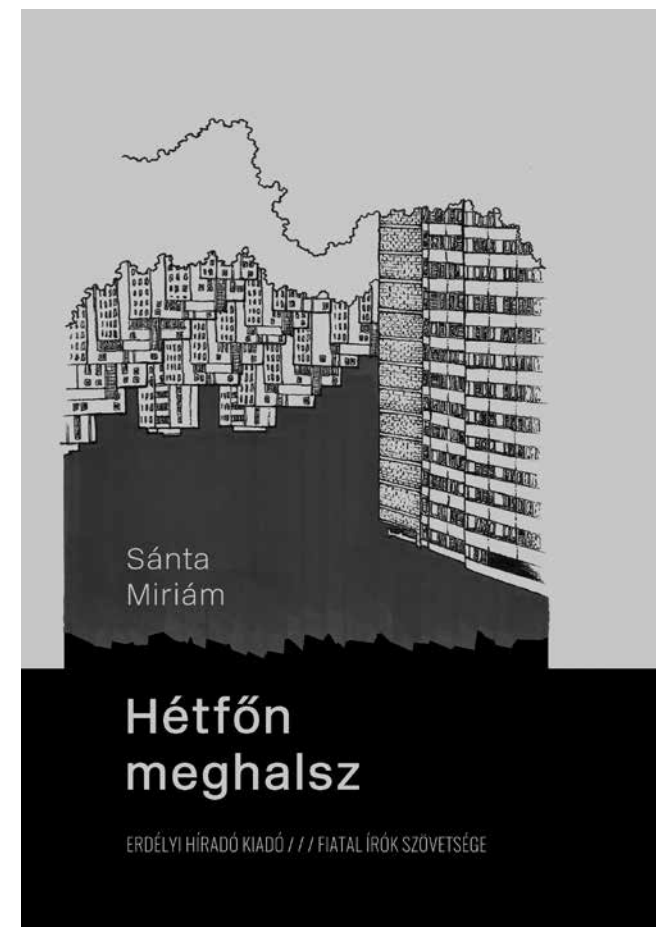
Materializált metaforák

(Sánta Miriám: *Hétfőn meghalsz. Erdélyi Híradó – Fiatal Írók Szövetsége, Kolozsvár–Budapest, 2019*)

Két helyen is hangsúlyosan bukkan fel Sánta Miriám debütkötetében a címbe foglalt problémára adott válasz: mi történik, és hogyan élem meg, ha tudom, már csak néhány napom van hátra az életből? A létezést a lényegre lecsupaszító kérdés ez, amely egy világválság és az ehhez kapcsolódó bezártságélmények kontextusában újabb árnyalatait mutatja meg akár a versek megszületésének pillanataihoz képest is.

Az első válaszváltozat az *Airbus A320* című versben így hangzik: „ha holnap meghalnék valószínűleg / foglalnék magamnak egy repülőjegyet”. A mondat kontextusa az első, rendkívül intenzív repülésélményé: az, aki beszél a versben, a legapróbb részleteket is megfigyeli, rácsodálkozik a tranzitzőna szokásaira, ahol másfajta tárgyak, másfajta árak, másfajta logikák működnek, majd nyelvet keresve a repüléstapasztalat megragadására, ezt találja: „valaki belém nyúlt és megfogta a szívemet”. Igényt tartani az intenzitásra, és ugyanakkor annak belátása, hogy ez fölösleges is lehet egy célracionális elrendezés szerint, és más erőnek kiszolgáltatott cselekvéssorokba illeszkedik — talán erről szól a másnapi, halálnak kiszolgáltatott repülőjegy. Annak felismerése, elfogadása is egyben, hogy az vagyok, amire vágyom — de annak lehetősége is, hogy mérlegetek: valóban igazi vágyról van-e szó, vagy csak olyasvalamiről, amire egy vágystimulátor vágyakozik bennem.

A *Hétfőn meghalsz* című vers máshonnan közelítve járja körül a kérdést: azt veszi sorra először is, ami ebben a péntektől hétfőig tartó távlatban fölöslegessé és irrelevánssá válik — ez maga a lecsupaszítás, a redukció folyamata. Lehull a külső elvárásoknak való megfelelés kényszere („[n]em fogod egységesíteni a lábjegyzeteket”), lehull a szakértelem is („többé nem értesz az irodalomhoz”), eltűnik az olyan dolgok miatti szorongás, amelyekre a szorongások megelőjének nincs ráhatása. Eltűnik a tárgyi környezet túldimenzionálása, az út befelé vezet. A nyelv, amelyen ebben a versben beszélni lehet róla, ugyanúgy testi, mint az *Airbus A320*-ban, de ugyanakkor egy fokkal mitiku-

sabb is. Itt persze nem a repülést kell megnevezni, hanem annál komplexebb dolgokat, amelyeknek a repülés csak egyik lehetséges megnyilatkozása. Így hangzik tehát: „Péntek reggeltől vasárnap estig történik. / Megcsókold a kocsiban, a karosszéria fénye alatt. / Szarvassá változol egy éjszakára, / búcsút veszel a kigyótól, megüts valakit, / elmondod, hogy szereted. / Harmadnapon eltörik az üveg.” Az emberekhez fűződő viszonyok letisztázása, egyértelművé tétele, rendezése hozzátartozik ahhoz, aki vagyok. Ahogy az is, hogy szarvassá változhassak egy éjszakára. A vágyak tisztázásának másik útjáról — és ezúttal is konkrét gesztusokig vezető, testbe íródó folyamatról van szó.

Ezeknek a radikalizált meglátásoknak az irányából máshogyan látszik a kötet egésze is. Többletjelentést kap, hogy ez a költészet ennyire erősen a testé, ahogy az is, hogy kifejezetten a konkrétumok költészetéről, illetve az erős állítások felkavaró költészetéről van szó. Mindezek egyfajta tapasztalási folyamatba (vagy annak át nem látott kaotikusságába) rendeződnek, és visszatérő elemként a felszínen való túljutás igényét fogalmazza meg — akár explicit, akár csupán a háttérben figyelő formában. „Átjárják-e húsodat az istenek?” — hangzik el a kötet záróversében, az *Év végében* a kérdés. Az ilyen jellegű, kérdésbe íródó állítások mindig szépen ellenpontozó struktúrákban

² RAKOVSKY ZSUSZA: *Egy kis fenyegetőzés* = Uő: *Visszaít az időben: Verseik 1981–2005*, Magvető, Budapest, 2006, 26.